

Asia: VN/23782/2023

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muutoksesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Esitysluonnoksessa ehdotetaan muutettavaksi alkoholijuomien vähittäismyyntiin liittyviä säännöksiä niin, että jatkossa luvanvaraisessa vähittäismyyntissä voitaisiin myydä nykyisen 5,5 tilavuusprosentin sijaan enintään 8,0 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältäviä käymisteitse valmistettuja alkoholijuomia. Käytännössä tämä tarkoittaa oluiden, siiderien ja viinien vähittäismyyntiin merkittävää laajennusta. Mikäli kaikki nykyiset vähittäismyyntiluvan haltijat myisivät jatkossa enintään 8-prosenttisia käymisteitse valmistettuja alkoholijuomia, kasvaisi myyntipisteiden määrä jopa 17-kertaiseksi (+1600 %). Tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, että jo 60 prosentin saatavuuden lisääntyminen on aiheuttanut tilastollisesti merkitsevää kasvua alkoholin kulutuksessa. (THL 24.8.2023.)

Esitysluonnos toteuttaa osaa Petteri Orpon hallitusohjelmaan kirjatusta alkoholipolitiikan liberalisointiin liittyvistä toimista. Näistä toimista on tällä hetkellä eduskunnassa jo käsittelyssä Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholi- ja alkoholijuomaverosta annetun lain liitteen muuttamisesta (HE 37/2023 vp), jossa alkoholiveroa ehdotetaan nostettavaksi viinien ja siiderien osalta, mutta oluen veroa ehdotetaan samaan aikaan laskettavaksi. Tästä esitysluonnoksesta sekä em. eduskunnassa jo olevasta alkoholiveron muutosesityksestä puuttuvat näiden esitysten yhteisvaikutusarviot.

Hallitusohjelmassa on lisäksi sovittu useista muista alkoholimarkkinoiden avaamiseen liittyvistä lainsäädäntömuutoksista, kuten alkoholijuomien kotiinkuljetuksen sallimisesta. Lisäksi hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus laatii selvitykset viinien päivittäistavarakauppamyyntistä sekä alkoholipolitiikan ohjauksen siirtämisestä sosiaali- ja terveysministeriöstä työ- ja elinkeinoministeriöön. Alkoholin saatavuutta merkittävästi kokonaisuutena lisääviä muutosesityksiä ja niiden kansanterveydellisiä sekä alkoholihaittojen kasvuun liittyviä vaikutuksia tulisi arvioida kokonaisuutena, eikä yksittäisinä lakiesityksinä. Lähtökohtaisesti alkoholipolitiikka on alkoholin aiheuttamien moninaisten haittojen vuoksi kiinteä osa sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, mistä syystä alkoholipolitiikan ohjaus kuuluu sosiaali- ja terveysministeriöön, ei työ- ja elinkeinoministeriöön.

Esitysluonnoksen vaikutusarvioinneissa todetaan, että vuonna 2018 voimaan tulleen alkoholilain uudistuksen on arvioitu nostaneen alkoholinkulutusta noin kolme prosenttia. Myös pitkän linjan tutkimusnäytön perusteella, alkoholin saatavuuden lisääntyminen johtaa väistämättä alkoholin kulutuksen kasvuun yhteiskunnassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos arvioi elokuun 2023 muistiossaan, että tutkimustiedon ja aikaisemman kokemuksen pohjalta on hyvin todennäköistä, että mikäli 5,6–8 prosenttisia juomasekoituksia, oluita ja viinejä myytäisiin ruokakaupassa, niiden kulutus lisääntyisi huomattavasti. Esitysluonnoksen vaikutusarvioinnissa nyt ehdotettavan muutoksen arvioidaan kasvattavan alkoholin kulutusta vain jossain määrin. Kokonaisuutena esitysluonnoksessa esitetyn arvion voi katsoa sisältävän merkittäviä epävarmuuksia ja se on em. yhteisvaikutusten arvioinnin puuttumisen vuoksi puutteellinen esimerkiksi haittojen kasvun sekä sukupuolivaikutusten arvioinnin osalta.

Alkoholi ei ole tavallinen kulutushyödyke, eikä sen käyttö ole yksilön asia, vaan alkoholihaitat koskevat koko yhteiskuntaa. Mikäli tietoisesti lisätään lainsäädännöllisin toimin alkoholin kulutusta alkoholin saatavuutta parantamalla, myös alkoholista aiheutuvat sairaudet lisääntyvät ja samalla heikennetään niin perheiden kuin lasten hyvinvointia sekä lisätään eriarvoisuutta. Alkoholi aiheuttaa käyttäjilleen merkittäviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä vaikuttaa monin tavoin haitallisesti käyttäjien lisäksi heidän läheisiinsä, erityisesti lapsiin. Tästä näkökulmasta esitysluonnos on vahvassa ristiriidassa hallituksen 'rakennetaan lapsiystävällinen Suomi' -tavoitteen kanssa. Alkoholin käytön lisäämisen mahdollistavat toimet aiheuttavat pitkäkestoisia ja ilkeitä ongelmia sekä lisäävät syrjäytymistä niin työstä kuin muusta yhteiskunnan toiminnasta. Kaikkein suurimpia kärsijöitä tässä ovat yhteiskuntamme pienimmät - lapset.

Sosiaali- ja terveysministeriön tieteellisen asiantuntijaryhmän raportin mukaan (2023) sosioekonomiset terveyserot ovat Suomessa jyrkemmät kuin monissa muissa länsimaissa. Raportissa alkoholinkäyttö nostetaan yhdeksi tekijäksi, joka aiheuttaa merkittävän osan sosioekonomista terveyseroista asuin- ja työolojen, ravitsemuksen, liikunnan ja tupakoinnin lisäksi. Lisäksi on tärkeää tunnistaa, että väestön huono terveys ja heikentynyt hyvinvointi kuormittaa sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän lisäksi etuusjärjestelmäämme esimerkiksi työllisyyden alenemisen vuoksi.

Hallituksen tavoitteena on kokonaisuutena työllisyyden sekä kilpailukyvyn ja tuottavuuden parantaminen. Alkoholi on yksi suurimmista kansanterveyttä vahingoittavista tekijöistä, ja alkoholihaittojen kustannukset yhteiskunnalle ja työelämälle ovat merkittävät. Koko yhteiskunnalle alkoholin aiheuttamien välittömien kustannusten suuruudeksi on arvioitu noin 1,5 miljardia euroa vuodessa. Välittömät kustannukset sisältävät muun muassa terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja järjestyksenpidon kustannuksia. Alkoholin välillisten kustannusten suuruudeksi on arvioitu vähintään noin 1 miljardi. Välillisiä kustannuksia ovat mm. alkoholiperäisistä kuolemista ja työkyvyttömyydestä syntyviä tuotantopanos- sekä sairauspoissaolojen aiheuttamia menetyksiä. Alkoholi aiheuttaa lisäksi työelämälle negatiivisen kaksoisvaikutuksen: työnantajien kustannukset nousevat sekä työntekijöiden määrä ja työn tuottavuus laskevat. Esityksen vaikutukset siis pikemminkin heikentävät hallituksen työllisyydelle, kilpailukyvyille ja tuottavuudelle asettamia tavoitteita kuin vahvistavat niitä, kun riski em. kustannusten nousulle kasvaa. Esitysluonnoksen työllisyys- ja taloudelliset vaikutukset ovat esitysluonnoksen vaikutusarviointien mukaan käytännössä olemattomat.

Alkoholin aiheuttamia kielteisiä inhimillisiä seurauksia ja sosiaalisia vaikutuksia ei ole mahdollista mitata ainoastaan taloudellisin mittarein. Sote-uudistus tehtiin väestön hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi ja riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen takaamiseksi kaikkialla Suomessa. Hyvinvointialueet kamppailevat tällä hetkellä taloudellisessa ahdingossa ja riittävien sosiaali- ja

terveyspalveluiden takaaminen on vaikeaa jo tällä hetkellä. Nyt ehdotetut muutokset uhkaavat vaikeuttaa tilannetta entisestään, lisäten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen tarvetta. Kaikki alkoholipolitiikan lieventämiseen liittyvät toimet ovat yksiselitteisesti sote-uudistuksen tavoitteiden vastaisia mm. siksi, että alkoholin kulutus ei jakaannu yhteiskuntamme eri sosioekonomisissa ryhmissä tai maantieteellisesti tasaisesti.

Esitysluonnoksessa on mainittu 9 miljoonan kertaluontoinen määräraha kansalliseen terveysohjelmaan, jonka tavoitteena on vahvistaa terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vaikuttavuutta. On erittäin lyhytnäköistä politiikkaa lisätä samaan aikaan alkoholin saatavuutta ja riskiä alkoholihaittoille. Vastuullisen yhteiskunnan tehtävänä on pyrkiä vähentämään estettävissä olevia terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja, ei lisätä niitä.

Maailman terveysjärjestö WHO:n mukaan alkoholimonopolin säilyttäminen on alkoholihaittojen ehkäisyyn paras tiedossa oleva käytäntö. Markkinaehtoiseen alkoholin vähittäismyyntiin verrattuna monopolijärjestelmässä myyntipisteitä on vähemmän, myyntiajat ovat muuta päivittäistavarakauppaa rajoitetummat, hinnoittelu on yhdenmukaista, paljousalennuksia ei ole ja alkoholin myynninedistäminen on rajoitetumpaa. Monopolijärjestelmällä pystytään estämään markkinaehtoisien mallien kaupallinen intressi alkoholin myynnin maksimoimiseen ja siten vähentää alkoholihaittoja.

Terveys- ja sosiaalipalvelujen kustannuksista huolehditaan verovaroin. Tästä syystä on myös tärkeää selvittää, miten kansalaiset suhtautuvat alkoholipolitiikan lieventämiseen. THL:n em. elokuussa 2023 laatiman muistion mukaan 53 prosenttia suomalaisista kannattaa nykyistä alkoholipolitiikkaa eli esitysluonnoksessa ehdotetut muutokset ovat ristiriidassa suomalaisten enemmistön näkemyksen kanssa.

Nyt käsittelyssä oleva esitysluonnos on monilta osin riskialtis ja vahvassa ristiriidassa hallitusohjelman monien muiden kannatettavien tavoitteiden kanssa. Esityksen suurena riskinä, yhdistettynä ehdotettuun varsin maltilliseen pistemäiseen alkoholiveron korotukseen ja oluen veroaleen sekä muihin hallitusohjelmassa esitettyihin alkoholipolitiikan liberalisointiin liittyviin toimiin, on alkoholihaittojen merkittävä lisääntyminen ja alkoholin monopolijärjestelmän murentaminen. Tämä vaikuttaa hyvinvointialueiden toimintaan kuormittavasti ja kustannuksia lisäävästi sekä lisää monien muiden toimijoiden, kuten poliisin, työterveyshuollon ja vartijoiden työmäärää puhumattakaan koko väestön tason hyvinvoinnin heikkenemisestä.

Edellä esitettyyn perustuen Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy ei kannata ehdotettuja alkoholilain 17 § ja 26 §:ien muutoksia. Vähittäismyynnissä olevien alkoholijuomien etyylialkoholipitoisuutta ei tule korottaa nykyisestä 5,5 prosentista. Lisäksi Hyvil toteaa, että sekä kansanterveydellisistä että julkistaloudellisista syistä alkoholimonopoli ja siihen liittyvä Alko Oy:n kansanterveydellinen tehtävä on säilytettävä. Alkoholipolitiikan on jatkossakin oltava osa sosiaali- ja terveyspolitiikkaa ei kilpailu- ja elinkeinopolitiikkaa, mistä syystä alkoholipolitiikan ohjaus on säilytettävä sosiaali- ja terveysministeriössä.

Vogt Ellen
Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy

